

להתזדנע

ולאגלות מחמדי התורה בכל דף בש"ס

ברכות דף ב

בענין קריאת שמע עד חצות

בברכות דף ב'. במתני' מאימתי קורין את שמע בערבין וכו', עד סוף האשמורה הראשונה דברי רבי אליעזר, וחכמים אומרים עד חצות, רבן גמליאל אומר עד שיעלה עמוד השחר. מעשה ובאו בניו מבית המשתה, אמרו לו לא קרינו את שמע, אמר להם אם לא עלה עמוד השחר חייבין אתם לקרות. ולא זו בלבד אמרו, אלא כל מה שאמרו חכמים עד חצות מצותן עד שיעלה עמוד השחר, הקטר חלבים ואברים מצותן עד שיעלה עמוד השחר, וכל הנאכלים ליום אחד מצותן עד שיעלה עמוד השחר, אם כן למה אמרו חכמים עד חצות כדי להרחיק אדם מן העבירה.

- א -

בפלוגת התנאים עד מתי זמן קריאת שמע

א) דרבן גמליאל סובר ג"כ שלכתחלה צריך לקרותה מדרבנן מיד בצאת הכוכבים, והוא באמת מסתייע לזה מדברי הגמ' דף ד' הנ"ל דאי' שלא יהא אדם בא מן השדה בערב וכו', ודעתו דכיון דאפילו כשבא מן השדה קודם זמנה חששו שמא יבא לידי פשיעה והצריכוהו לקרות או לשנות כדי שיתפלל מיד, מוכח שאפילו לרבן גמליאל צריך לכתחלה לקרות מיד ביציאת הכוכבים. אלא דפלוגתייהו הוא לענין דיעבד, דחכמים סוברים דבמה שאמרו דק"ש עד חצות בזה תקנו ואמרו שאפילו בדיעבד אינו יוצא אלא עד חצות, ותקנו כן משום סייג, ורבן גמליאל סובר דנהי דלכתחילה צריך לקרות לפני חצות, מכל מקום בדיעבד יוצא ידי חובתו כל הלילה.

שני דרכים בדעת חכמים שזמן קריאת שמע הוא עד חצות

- רבנו יונה -

ב. והנה רבנו יונה שם שמפרש בדעת חכמים שגם בדיעבד זמן קריאת שמע הוא מדרבנן רק עד חצות, ואינו יוצא ידי חובתו אחרי חצות, מפרש דבר זה בשני דרכים. והוא מביא דיש אומרים שהכוונה היא שאם עבר חצות שוב קורא אותה בלא ברכותיה, דלגבי ברכות ק"ש שאינן אלא מדרבנן, רשאים חכמים למנוע אותו שלא יאמר אותן אחר חצות, אבל קריאת שמע עצמה, כיון שמן התורה זמנה עד עלות השחר מחוייב לקרות כל הלילה, כי היאך יכולין חכמים לפטרו ממנה. אלא שלגבי ברכות ק"ש החמירו שלא יהא רשאי לברך הברכות. ונימוקם בזה, כי על ידי תקנה זו ודאי יזדרז האדם לקרוא ק"ש לפני חצות, כדי שלא יפסיד הברכות.

אמנם בשם מורי הרב נר"ו כתב בדרך אחר, דלדעת חכמים אפילו קריאת שמע עצמה אינו קורא אחרי חצות, ואע"ג שזמנה מן התורה הוא כל הלילה, אפילו הכי אינו קורא אותה אחר חצות, כי יכולין חכמים לפטרו ממצות עשה כל זמן שעושיין כן משום סייג או משום קיום המצוה עצמה. ורבנו יונה מדמה לה למה שמצינו במצות לולב

ביאור פלוגת התנאים / לרבן גמליאל אם צריך מדרבנן לקרות לפני חצות

- רשב"א, רא"ש, רבנו יונה -

א. בגמ' להלן דף ד' מבואר פלוגת התנאים שבמתני', דרבי אליעזר שסובר דזמן קריאת שמע של ערבית הוא עד אשמורה הראשונה, זהו מפני שלדעתו המשמעות בקרא דבשכבך, היינו בזמן שבני אדם מתעסקין והולכין לישכב, וזהו רק עד סוף אשמורה ראשונה. ורבן גמליאל שסובר דזמן ק"ש הוא כל הלילה, זהו מפני שסובר דמשמעות דובשכבך, היינו כל זמן שבני אדם שוכבין על מטותיהן, וזהו עד עלות השחר. וחכמים שסוברים דזמן ק"ש הוא עד חצות, הוא מפני שהם סוברים שמעיקר הדין מן התורה מצותו עד שיעלה עמוד השחר, כרבן גמליאל, אמנם חכמים גזרו ואמרו שזמן ק"ש הוא רק עד חצות, כדי להרחיק את האדם מן העבירה.

ובביאור הפלוגתא שבין חכמים ורבן גמליאל, נחלקו בו הראשונים, דהנה בחי' הרשב"א להלן דף ט'. (ד"ה ובני) וברא"ש סי' ט' מתבאר דלרבן גמליאל רשאי לקרות עד עלות השחר, וגם לכתחילה אין צריך לקרות קודם חצות. וראיה לזה, שהרי חכמים שנחלקו ארבן גמליאל הם שסוברים שמדרבנן החמירו ועשו סייג ואמרו שזמנו הוא עד חצות, מכלל דלרבן גמליאל שחולק בזה וסובר שלא עשו סייג בדבר, רשאי גם לכתחילה להמתין עד עלות השחר.

וכתב הרא"ש שם, דאע"ג דלהלן דף ד': שינוי דחכמים עשו סייג לדבריהם שלא יהא אדם בא מן השדה בערב ואומר אלך לביתי ואוכל קימעא ואשתה קימעא ואישן קימעא וכו', ואחר כך אקרא קריאת שמע ואתפלל וכו', וזהו גם לפי רבן גמליאל, היינו רק לענין שאסרו לאכול ולשתות עד שיקרא ויתפלל, כדי שלא תחטפנו שינה, אבל לגבי זמן קריאת שמע סובר רבן גמליאל שלא החמירו שיתחייב לקרות דוקא קודם חצות.

אמנם רבנו יונה בסוגיין מפרש פלוגתתם בדרך אחרת, וכתב (דף

בשבת הוא כדי שלא יבא להעביר ד' אמות ברשות הרבים ולחלל שבת שהוא איסור של תורה בקום ועשה מצד אחר, וכן בטלו ציצית בבגד פשתן משום גזירה שלא יבא ללבוש כלאים שלא במקום מצוה שהוא איסור לאו מצד אחד, והיו רשאים לבטל מצות עשה של תורה בשב ואל תעשה, כדי שלא יבא לידי איסור דאורייתא בקום ועשה.

אבל זה לא מסתבר שמי שלא קרא ק"ש קודם הצות, יעשו חכמים סייג ויעקרו ממנו המצוה שלא יהא רשאי לקרות אחרי הצות כשעדיין הוא מחוייב לקרות מן התורה, חדא, שהרי אין כאן חשש שיבא לידי איסור לאו בקום ועשה כמו בלולב ובציצית שנאמר שראוי לעקור מצות עשה של תורה כדי שלא יבא לעבור על איסור תורה בקום ועשה, שהרי הסייג הוא רק מפני חשש ביטול מצות עשה בשב ואל תעשה, וא"כ מאי אולמא האי מהאי לדחות זה בפני זה.

ועוד, כי לא יתכן לבטל ולהפקיע ממנו מצות קריאת שמע דאורייתא המוטלת עליו עכשיו בודאי, מפני סייג של חשש ספק ביטול מצוה בפעם אחרת, כי אין הדעת סובל לומר שנבטל ממנו מצות קריאת שמע שמחוייב בו עכשיו בודאי, מפני חשש שמא יבא בפעם אחרת לבטל קריאת שמע, עכ"ד השאג"א. ובתחילת דבריו שם מקשה עוד על דברי רבנו יונה מדברי הירושלמי בפ"א דברכות הלכה א' [א] [ב]

- ב -

להלכה אם זמן קריאת שמע עד הצות

קודם הצות, שהרי אפילו חכמים שחולקים ארבן גמליאל היינו שסוברים דמדרבנן עשו סייג ואמרו שזמנו עד הצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה, ואם כן לרבן גמליאל שסובר שזמנה עד עלות השחר היינו שלא עשו בזה שום סייג, ורשאי גם מדרבנן להמתין עד עלות השחר.

שארין נוטלין אותו בשבת, ואע"ג שביום הראשון מצותו מן התורה, ואפי' הכי כשחל יום ראשון בשבת פטרו חכמים ליטלו משום גזירה דשמא יעבירונו ארבע אמות ברה"ר, וכן פטרו חכמים להטיל ציצית בבגד של פשתן, וכמבואר ביבמות דף צ': דיש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה, והכא נמי אף על פי שמצות קריאת שמע מן התורה היא כל הלילה, אפי' הכי פטרו אותו חכמים משום סייג.

אם רצוי שיעקרו חכמים מצוה והיא נעקרה בודאי מפני חשש ספק ביטול מצוה בפעם אחרת

- שאגת אריה -

ג. אמנם בשאגת אריה סי' ד' (ד"ה ונחזור) מתקשה מאוד בדברי רבנו יונה הנ"ל שמפרש בדברי חכמים דק"ש עד הצות היינו שאמרו שאם לא קרא לפני הצות שוב אינו קורא, וכמו שמסתייע מלולב בשבת ומציצית בפשתן שעקרו חכמים עשיית מצות עשה מפני גזירה, וכתב שלא מסתבר לומר שמפני סייג זה שלא יאמר אדם עדיין יש לי שהות לקרות, יבטלו חכמים ויפקיעו מצות קריאת שמע ממי שלא קרא קודם הצות, לומר שאינו רשאי לקרות עוד. כי אין לדמותו למה שמצינו בלולב ובסדין בפשתן שעקרו את המצוה, דהתם עקרוה כדי שלא יבא לעבור על איסור מצד אחר, כגון מה שעקרו נטילת לולב

לרבן גמליאל אם רשאי לקרות לכתחילה אחר הצות

- רא"ש, רמב"ם, בית יוסף ב"ח, שאגת אריה -

ד. להלכה בפלוגתא זו, בגמ' להלן דף ח': אי', אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבן גמליאל. וכתב הרא"ש בסו"ט דכיון דבגמ' נפסק להלכה כרבן גמליאל, לכן אין צריכין כלל להחמיר לקרות

השלמות והוספות

מצוה דאורייתא שהטילו חכמים תנאי בצורת העשי',

אם לא עשאה כתיקון חז"ל אינו מקיים המצוה אפילו מן התורה

- רבנו יונה, פרי מגדים -

[א] בפרי מגדים בפתיחה כוללת ח"ג אות ז' ח' מתבארים דברי רבנו יונה בדרך אחרת, דהנה הפמ"ג שם העלה דמצוה דאורייתא שחכמים הטילו תנאי בצורת עשייתה, אם לא עשאה כפי תיקון חז"ל לא יצא ידי חובתו מן התורה, מלבד היכא שהוא אנוס בדבר שאינו יכול לעשותה כפי תיקון חז"ל. וכגון מי שסיכך סוכתו בסכך שעשוי בחבלים, שפסול לסכך בהם מדרבנן, לא יצא ידי חובתו מן התורה, כיצא בזה, מי שקידש בשבת שלא על הכוס או שלא במקום סעודה, אע"ג שחייב כוס ובמקום סעודה הוא רק מדרבנן, אפילו הכי לא יצא ידי חובתו גם מן התורה, ועדיין מוטל עליו חיוב דאורייתא. והוא מוכיח כן מדברי התוס' בסוכה דף ג'. (ד"ה דאמר) שכתבו לענין ישיבה בסוכה שגזרו חכמים שלא יהא שולחנו בתוך הבית, וכתבו שאם ישב בסוכה כששולחנו בתוך הבית לא יצא ידי חובתו מדאורייתא. (ויסוד זה כתבו הפמ"ג גם בסו"ט רפ"ח מ"ז סק"ג, סי' תפ"ה א"א סק"א, סי' תרל"ד א"א סק"ב, ועוד).

והוא מוכיח כן גם מדברי רבנו יונה בברכות דף ב' שלפנינו שכתב לענין קריאת שמע אחר הצות, דלאחר שתקנו חכמים דמצות קריאת שמע עד הצות, אם לא קרא לפני הצות לא יקרא לאחר הצות.

ומשמע שהפמ"ג מפרש בדברי רבנו יונה שמה שאינו קורא ק"ש אחרי הצות זהו מחמת שיש כלל במצוה של תורה שיש בה גם תיקון חכמים, שכשחכמים מוסיפים איזה תנאי בקיום המצוה, אם לא עשאה כתיקון חז"ל, לא יצא ידי חובתו אפילו מן התורה, וזה דומה לקידוש שלא על הכוס או למסכך בחבלים שאם לא

מדרבנן אין קורין ק"ש של ערבית אחרי עלות השחר

מפני חשש ביטול מצוה בפעם אחרת

- פרי יצחק -

[א] אמנם בשו"ת פרי יצחק ח"ב סי' ב' (ד"ה אולם) מדחה קושיית השאגת אריה על דברי רבנו יונה, וכתב שכבר מצינו כן במצוה זו עצמה שמפני סייג עקרו חכמים מצות ק"ש בזמן שמדאורייתא הוא מחוייב לקרות. והוא כמה שנינו להלן דף ח': דבדיעבד אפשר לקרות ק"ש של ערבית אפילו לאחר שעלה עמוד השחר, משום שיש אנשים שעדיין שוכבים בשעה זו, וכתב בחי' הרשב"א שם שזה דוקא אצל מי שהיה אנוס שלא היה יכול לקרות בלילה, דאז קורא ק"ש לאחר עלות השחר, אבל מי שאינו אנוס ואיחר במזיד עד שעלה עמוד השחר, שוב אינו קורא, וכתב בפרי יצחק דמה שאם שהה במזיד עד אחרי עלות השחר שוב אינו קורא, זהו רק מדרבנן, כי מן התורה אם אפשר לקרות אחר שעלה עמוד השחר מפני שיש אנשים ששוכבים בזמן זה, אין לחלק בין שוגג ובין מזיד, וא"כ על כרחך דמן התורה יוצא אפילו בשהה במזיד. וכן כתבו עוד כמה פוסקים.

ומעתה, לפי סברת השאג"א הנ"ל דאין ראוי להפקיע את האדם מודאי מצוה מחמת חשש של ספק ביטול מצוה בפעם אחרת, תקשה דהאין אמרו רבנן דמי שעבר במזיד ושהה עד לאחר עלות השחר שוב לא יקרא ק"ש, הא כיון דמן התורה עדיין מחוייב בק"ש כיון שעדיין הוא זמן שכיבה, האין בטלו והפקיעו חכמים אותו ממצות ק"ש. ועל כרחך שכשראו חכמים לעשות סייג למצוה, ביטלו חכמים ומנעו ממנו קיום המצוה אע"פ שהוא מחוייב בה עכשיו מן התורה כדי שלא יבא להתרשל בעשיית המצוה בפעם אחרת, והכי נמי י"ל לגבי קריאת שמע אחרי הצות אליבא דחכמים.

אבל במה שאמרו חכמים עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה הלכה כוותייהו, יחיד ורבים הלכה כרבים, וכתב זכן משמע בגמ' דף ט'. יעו"ש. ה

ובשו"ע שם סעיף ג' סתם בזה כדעת הרמב"ם דלכתחלה צריך לקרות ק"ש מיד בצאת הכוכבים, וזמנה עד חצי הלילה. ואם עבר ואיחר וקרא עד שלא עלה עמוד השחר, יצא ידי חובתו.

ובביאור הלכה שם (ד"ה וזמנה) מביא בשם עוד כמה ראשונים שסוברים כדעת הרמב"ם, הלא המה הרמב"ן במלחמות והסמ"ק ורבינו ירוחם ואבודרהם, וגם מדברי הרע"ב והתני"ט משמע דפסקו כן להלכה, וכן יראה בדברי הרי"ף שעומד בשיטה זו, יעו"ש. אלא שמביא גם שאר ראשונים שסוברים כדעת הרא"ש, והוא מסיק דבמקום הדחק כגון שהוא מלמד תורה לאחרים וכה"ג, אפשר דיכול לסמוך על שיטת הרא"ש לקרות אחרי חצות. ה

- ג -

אם יש איסור לקרות קריאת שמע אחרי חצות

שם כתב בשם רבנו יונה במה שאמרו חכמים עד חצות משום סייג, שאם עבר ולא קרא קודם חצות, שוב אינו רשאי לקרות אחר חצות, ע"כ. ומבואר שמפרש בדעת רבנו יונה שחכמים שאמרו שאף בדיעבד זמנו רק עד חצות, היינו שאמרו שאינו רשאי לקרות אחרי חצות, ולא רק שאינו יוצא ידי חובתו אחרי חצות, אלא שיש איסור לקרות אחרי

אמנם הרמב"ם בפ"א מהל' ק"ש הלכה ט' כתב שזמן קריאת שמע בלילה הוא משעת יציאת הכוכבים עד חצי הלילה, ואם עבר ואיחר וקרא עד שלא עלה עמוד השחר, יצא ידי חובתו, שלא אמרו עד חצות אלא כדי להרחיק אדם מן הפשיעה, ע"כ. ומבואר שסובר דלכתחילה מצותה עד חצות, ובדיעבד אם עבר ואיחר וקרא עד שלא עלה עמוד השחר, יצא ידי חובתו. ג

ובטור סי' רל"ה מביא רק דעת הרא"ש, וכתב דכיון דאיפסיקא הלכתא כרבן גמליאל, לכן אפילו לכתחלה מותר להמתין לקרות עד עלות השחר, ומכל מקום אין לו לאכול ולישן עד שיקרא, כדאי' בגמ' דף ד'. ובב"י שם כתב זכן משמע גם מדברי התוס' דף ד': (ד"ה וקורא).

אכן בבית יוסף שם מביא דעת הרמב"ם הנ"ל דלכתחילה צריך לקרות ק"ש לפני חצות, וכתב כן גם בשם הסמ"ג (עשין יח צט ע"ד). וכתב דמשמע שהם מפרשים דהא דאי' בגמרא שם דהלכה כרבן גמליאל היינו רק לאפוקי מרבי אליעזר דאמר עד אשמורה הראשונה,

לחכמים שזמן ק"ש עד חצות גם בדיעבד, אם יש איסור לקרות ק"ש אחרי חצות

- שאגת אריה, פני יהושע -

ה. בשאגת אריה שם כשמעתיק דברי רבנו יונה הנ"ל הוא מביא בקצת שינוי לשון ממה שכתוב בדבריו שלפנינו. דהנה בשאג"א

השלמות והוספות

כל הלילה.

וכתב, דאה"נ דלמעשה צריך להתפלל ערבית לפני חצות מפני סמיכות גאולה לתפילה, אמנם מעיקר דין תפילת ערבית אפשר להתפלל גם אחרי חצות, ולכן תני בברייתא דזמנה כל הלילה, ונפקא מינה לגבי נשים שהן פטורות ממצות ק"ש והן חייבות בתפילה, ואצלן זמן תפלת ערבית כל הלילה.

והוא מעיר עוד, דבאמת צריך טעם למה לא עשו חכמים סייג גם לגבי תפילת ערבית שיהא זמנה עד חצות כמו שעשו לגבי קריאת שמע, והיינו דלא רק מפני סמיכות גאולה לתפילה היא מוכרח להתפלל לפני חצות אלא גם מצד עיקר זמן התפילה היא זמנה עד חצות. בשלמא לדעת רש"י בברכות דף ב'. (ד"ה כדי) שסובר דבהקטר חלבים ואברים לא אמרו בו חכמים עד חצות ולא עשו בו סייג, אתי שפיר, דכיון דתפלת ערבית הוא נגד הקטר אברים ופדרים, לפיכך כשם שלא עשו בהם סייג כך לא עשו סייג בתפלת ערבית. אבל לדעת הרמב"ם בפ"ד מהל' מעשה הקרבנות הלכה ב' שגם בהקטר חלבים אמרו עד חצות, ראוי לומר שגם תפילת ערבית היא זמנה עד חצות, ואילו הרמב"ם בפ"ג מהלכות תפלה הלכה ו' כתב שזמנה מתחלת הלילה עד שיעלה עמוד השחר. וכתב, דיש לומר כיון שתפילת ערבית רשות לפיכך לא עשו בו סייג. ויעויין עוד מה שכתב על פי זה.

אמנם בב"ח שם תמה בזה על דברי הב"י בפירושו בדעת הרמב"ם, דאם מה שאמרו בגמ' דהלכה כרבן גמליאל היינו רק לאפוקי מדברי רבי אליעזר שסובר שזמנה עד אשמורה הראשונה, היה להגמ' לומר דהלכה כחכמים, דבזה ממילא נשמע מינה דלא כרבי אליעזר, ובזה נדע דאיכא גם סייג מדרבנן לקרא עד חצות.

אמנם בב"ח שם מפרש דעת הרמב"ם בדרך אחר, והוא שהרמב"ם סובר כדעת רבנו יונה הנ"ל דפלוגתא דחכמים ורבן גמליאל הוא רק לענין דיעבד אם קורא אחרי חצות, אבל לכתחילה גם רבן גמליאל סובר דעשאו חכמים סייג לקרות קודם חצות. [ובב"ח שם שקו"ט עפ"י דרבנו יונה בדברי הגמ' להלן דף ט'. בהא דאי' דאמרו בניו של ר"ג רבנן פליגי עלך וכו' יעו"ש].

ובשאג"א שם בתחילת דבריו מצדד ג"כ לבאר דעת הרמב"ם שהוא מפרש פלוגתא דחכמים ורבן גמליאל כדעת רבנו יונה דגם רבן גמליאל סובר שעשו

עשה המצוה כפי תיקון חז"ל לא יצא אפילו מן התורה, ולכן אין לו תועלת בקריאת שמע אחרי חצות, כי אם אינו קורא בזמן שתקנו חז"ל אינו יוצא ידי חובתו אפילו מן התורה. ואין זה כהבנת השאג"א שחכמים עקרו והפקיעו ממנו חיוב המצוה, אלא שחכמים הוסיפו פרט בהמצוה דאורייתא, וכל שלא עשה כהוספת חכמים לא יצא אפילו מן התורה.

ולפי זה אין לתמוה כל כך מה שתמה השאג"א דמה ראו חכמים לפטרו מן המצוה אחרי חצות משום סייג, כי לפי דברי הפמ"ג אין הכוונה בזה שפטרו אותו מן המצוה המוטלת עליו לעשות, אלא דזהו גדר בדיני חכמים דכיון שאמרו חכמים כתנאי בקיום המצוה דצריך שיקרא לפני חצות, אם לא קרא כפי תיקון חכמים גם מדאורייתא לא יצא.

אלא דלפי ביאור זה צריכים קצת לדחוק בלשון הרבנו יונה הנ"ל שמדמה דבר זה לנטילת לולב בשבת, וצריך לומר שמה שמסתמך על מה שמצינו שפטרו חכמים ליטול לולב אין הכוונה שגם בק"ש עקרו ממנו את המצוה, אלא שהוא מסתמך לגבי זה דיש כח ביד חכמים לעשות דבריהם כדין תורה.

זמן תפילת ערבית אם הוא עד חצות או עד עלות השחר
הבדל בזה בין אנשים ובין נשים

- צל"ח -

בצל"ח להלן דף כ"ו: (ד"ה שהרי) כתב דלהסוברים דמדרבנן זמן קריאת שמע הוא עד חצות, יש לעיין מהו הדין לגבי תפילת ערבית, אם זמנה עד חצות, או שזמנה כל הלילה. דהנה להלן דף כ"ו: אי' דתפילת הערב אין לה קבע, שהרי אברים ופדרים שלא נתעכלו בערב קרבים כל הלילה, ומשמע מזה שזמן תפלת ערבית הוא כל הלילה, וכן משמע בגמ' שם דף כ"ז: דמקשה דליתני כל הלילה.

אכן הוא מעיר בזה, דהאין יש לומר דזמן תפילת ערבית כל הלילה, נהי שלא מצינו בפירוש שעשו חכמים סייג בתפלת ערבית, מכל מקום כיון שעשו סייג במצות ק"ש לקרות קודם חצות, והרי הקורא ק"ש צריך לקרות עם ברכותיה וגם לסמוך גאולה לתפלה, וא"כ ממילא הוא זמן ערבית הוא עד חצות, כיון דק"ש הוא עד חצות וצריך לסמוך גאולה לתפילה, ואם כן אמאי תני בברייתא שזמנה

עדיין במקומה עומדת מן התורה, אין לנו לעשותה, מפני שחכמים אסרו קיום המצוה, ואין לנו לעבור בקום ועשה על מה שאסרו חכמים. [ועל פי זה הוא מסתפק שם בעוד כמה ספיקות בגדר ההבדל שיש בין קום ועשה ובין שב ואל תעשה, יעו"ש].

וכתב שם (אות ז') בדברי רבינו יונה ריש ברכות שכתב דלאחר חצות פטרוהו חכמים מק"ש מוכח דהכוונה היא שיש כח ביד חכמים לעקור את המצוה לגמרי שאפילו אם יקרא לאחר חצות לא יקיים מצות ק"ש כלל, יעו"ש.

והיינו, כי אם מצינו כלל זה דיש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה גם לגבי קריאת שמע אחרי חצות, הרי מוכח דיש כח ביד חכמים לעקור את המצוה לגמרי ולא רק לאסור את האדם לעשותה, דבשלמא בתקיעת שופר בשבת יש לפרש שלא היה ביד חכמים לעקור את המצוה, אלא שבידם לאסור שלא לתקוע בשבת, אבל בקריאת שמע אחרי חצות ודאי דלא אסרו לקרות שמע, וא"כ מוכח דרבנו יונה סובר דיש כח ביד חכמים לעקור לגמרי את המצוה.

אכן כאמור, השאג"א הנ"ל מעתיק באמת בשם רבנו יונה שאינו רשאי לקרוא אחרי חצות, ויראה שהוא סובר דמה שאמרו שיש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה אין הכוונה שיש להם כח לעקור את המצוה לגמרי שלא יהא עליו חיוב דאורייתא, אלא שיש להם כח לצוות ולומר שאינו רשאי לקיים את המצוה, וכמו בשופר ובמגילה שאסרו חכמים לתקוע ולקרוא המגילה בשבת, ואה"נ שלא נעקרה גוף המצוה, ולכן הוכרח השאג"א להעמיס בדברי רבנו יונה גם לענין קריאת שמע אחר חצות דכוונתו הוא שאסרו חכמים לקרות קריאת שמע אחרי חצות.

אכן לפי המבואר בקובץ הערות הנ"ל נמצא דגם לרבנו יונה אין שום איסור לקרוא ק"ש אחר חצות, וכדעת הפני יהושע הנ"ל, אלא דיש כח לחכמים לעקור את המצוה, ובמה שאמרו שק"ש עד חצות עקרו את המצוה אחרי חצות. ^[1]

חצות. אמנם ברבנו יונה שלפנינו כתוב רק שאינו יוצא ידי חובתו מדאורייתא אחר חצות, והשאג"א הוסיף בדבריו שגם אינו רשאי לקרות אחרי חצות. וצריך ביאור למה הוסיף כן.

ובפני יהושע דף ד': (ד"ה בגמרא) מבואר שמפרש באמת בדברי רבנו יונה שאין איסור לקרוא אחרי חצות. אלא שלפי דרכו הוא מעיר דאם כן נמצא שהרחקה זו אינה דומה לשאר הרחקות שגזרו חז"ל, שהרי בשאר גזירות חז"ל אסרו חכמים לעשות איזה דבר משום סייג והרחקה, יעו"ש.

שני דרכים בניאור הדבר במה שיש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה אם על ידי עקירת חכמים נעקרה המצוה לגמרי

- קובץ הערות -

1. בקובץ הערות סי' ס"ט (אות ג') מבאר מה שיש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה, כדאי' ביבמות דף צ': דלכן עקרו חכמים מצות ציצית בבגד של פשתן, וכן אמרו שלא לתקוע שופר בשבת, והוא מבאר שיש לפרשו בשני דרכים, דיש לומר דיש כח ביד חכמים לעקור מצות עשה דאורייתא לגמרי, והיינו שע"י עקירת נעקרה המצוה לגמרי שכבר אינו מחוייב במצוה זו מן התורה, כגון במצות ציצית בבגד של פשתן נעשית טלית פטורה מן התורה, וכן בתקיעת שופר נעקרה המצוה מן התורה שאין חיוב תקיעת שופר בשבת, ואפילו אם יעשה את המצוה לא יהא בזה קיום מצוה, כיון שכבר נעקרה המצוה לגמרי.

או יש לפרש, שבאמת אין כח ביד חכמים לעקור את המצוה לגמרי, אלא שמן התורה עדיין המצוה במקומה עומדת גם לאחר עקירת חכמים, ומצד חיוב התורה היה מחוייב לקיימה, אלא שיש כח ביד חכמים לאסור אותנו לקיים את המצוה, במקום שיש להם טעם על זה, כי התורה נתנה להם רשות על זה, ועל סמך זה אסרו להטיל ציצית בבגד של פשתן או לתקוע שופר בשבת, ולכן אע"פ שהמצוה

השלמות והוספות

חצות שאינו רשאי לקרות עוד, דאין סברא לבטל מצות ק"ש בוודאי ממי שלא קרא קודם חצות מפני הסייג, דקושיא זו היא באמת טענה חזקה לפי דרכו והבנתו בדברי רבנו יונה שאפילו לאחר עקירת חכמים עדיין מוטל עליו מן התורה חובת המצוה, דלפ"ז שפיר מקשה דלא מסתבר שיאסרו עליו חכמים לקרות ק"ש אחרי חצות מפני סייג דק"ש, דמאחר שעדיין הוא מחוייב במצוה זו מן התורה, למה ימנעו ממנו מצוה שמחוייב עכשיו לעשות, מפני חשש ספק של פעם אחרת.

אבל לפי מה שמבאר בקובץ"ע בביאור דברי רבנו יונה דמה שיש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה היינו שעקרו חכמים לגמרי מצוה זו, אין להקשות דלמה מפני הסייג מבטלים חכמים מאדם זה שמחוייב במצוה ואומרים לו שלא יקיים המצוה מפני הסייג, שהרי זהו הדין שביד חכמים לעקור לגמרי את המצוה, וראו חכמים לנכון לומר שזמן ק"ש הוא רק עד חצות ולעקור את המצוה אחרי חצות מפני הסייג, ונמצא דאדם שלא קרא ק"ש לפני חצות, מה שכשמיגע חצות שוב אינו קורא הוא מפני שאז באמת ליכא עליו מצוה מן התורה, שכבר נתעקר עיקר המצוה ע"י תקנתם, ואפילו אם יקרא את שמע לא יקיים מצוה בזה, ואין הכוונה שאומרים לו לבטל מצוה המחוייב עכשיו מפני סייג, כי היות שאמרו חכמים שזמנה עד חצות נמצא שבאמת אינו מחוייב עכשיו בקריאת שמע.

חכמים סייג ואמרו שזמנה עד חצות, אלא שחכמים סוברים שאפילו בדיעבד אם עבר ולא קרא קודם חצות שוב אינו קורא, ורבן גמליאל סובר דבדיעבד אם לא קרא קודם חצות קורא עד שיעלה עמוד השחר, וכיון שנפסק בגמרא דהלכה כרבן גמליאל לכן כתב הרמב"ם שלכתחילה צריך לקרות לפני חצות ובדיעבד קורא אחר חצות.

אמנם כפי האמור לעיל הרי השאג"א מתקשה מאוד בסברת רבנו יונה, וסובר דלא מסתבר לומר בדעת חכמים שתקנו שצריך לקרות לפני חצות ושאמרו שאפילו בדיעבד אין לקרות אחרי חצות משום סייג, וכיון שהוא מתקשה בסברת רבנו יונה, לכן הוא מסיק דהלכה דהעיקר כדברי הטור והרא"ש דכיון דנפסק בגמ' דהלכה כרבן גמליאל, רשאי להתמתן לכתחילה עד עלות השחר.

קושיית השאגת אריה על דברי רבנו יונה היא לפי שיטתו בגדר דין עקירת חכמים דבר מן התורה

^[1] ולפי האמור דהשאגת ארי' סובר דכשעקרו חכמים מצוה בשוא"ת לא נתעקר המצוה מן התורה אלא שאסרו עליו לקיימה, יתבאר היטיב מה שהבאנו לעיל שהשאג"א מתקשה מאוד בסברת רבנו יונה וכתב דלא יתכן שמפני הסייג שלא יאמר אדם עדיין יש לי שהות וכו' יבטלו חכמים מצות ק"ש ממי שלא קרא קודם